

Верховний
Суд

Використання процедур банкрутства з неправомірною метою і зловживання боржником своїми правами

Олег ВАСЬКОВСЬКИЙ,
секретар судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС ВС

16 березня 2026 року
Національна школа суддів України

Нормативне регулювання

Відповідно до [статті 55 Конституції України](#) права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Згідно зі [статтею 15 Цивільного кодексу України](#) кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства.

Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу (частина перша [статті 16 Цивільного кодексу України](#)).

Нормативне регулювання

Згідно з частиною першою [статті 2 ГПК України](#) завданням господарського судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави.

Суд та учасники судового процесу **зобов'язані** керуватися завданням господарського судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі.

Правомірна мета використання процедур банкрутства

Можливість застосування щодо боржника визначених КУзПБ процедур є альтернативним способом задоволення грошових вимог кредитора.

Ініціювання кредитором процедури банкрутства боржника не є ознакою зловживання правом щодо інших кредиторів.

Звернення кредитора до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство, за відсутності належного виконання грошового зобов'язання боржником, є реалізацією права кредитора на судовий захист його майнових прав.

Зважаючи на те, що і позовне провадження, і провадження у справі про банкрутство мають на меті виконання боржником перед кредиторами його грошових зобов'язань, ініціювання розгляду таких справ саме по собі не може вважатися зловживанням правом, а суд повинен враховувати особливості розгляду таких справ, його матеріальні та процесуальні наслідки не лише для окремого кредитора чи боржника, але і для всіх інших учасників цих проваджень.

Постанови КГС ВС від 03.06.2020 у справі № 905/2030/19, від 20.03.2024 у справі № 911/1005/23

Критерії для визнання дій зловживанням правами

Процедура банкрутства щодо боржника переслідує публічний та приватний інтерес.

- ❑ **Захист публічного інтересу** знаходить свій вияв у недопущенні фіктивного банкрутства, а також доведення боржника до банкрутства.
- ❑ **Захист приватного інтересу** - в максимальному задоволенні вимог кредиторів, відновленні платоспроможності боржника або його ліквідації та продажу його майна у ліквідаційній процедурі з метою погашення вимог кредиторів.

Доволі важко провести межу між правомірною реалізацією власних прав і зловживанням правами, оскільки зовні вони виглядають однаково.

Основним критерієм для висновку про визнання дій зловживанням процесуальними правами є **їх невідповідність завданню господарського судочинства**, яким є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності, та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави, а саме перешкоджання судочинству.

Критерії для визнання дій зловживанням правами

Зловживання правом - це свого роду спотворення права.

У цьому випадку особа надає своїм діям повну видимість юридичної правильності, використовуючи насправді свої права в цілях, які є протилежними тим, що переслідує позитивне право.

Під зловживанням процесуальними правами слід розуміти особливої форми процесуальне правопорушення, тобто умисні недобросовісні дії учасників судового процесу, що супроводжуються порушенням умов здійснення суб'єктивних процесуальних прав, які здійснюються лише з видимістю реалізації таких прав, пов'язані з обманом стосовно відомих обставин справи, у цілях обмеження можливості реалізації або порушення прав інших осіб, що беруть участь у справі, а також з метою перешкодити суду розглянути і вирішити справу.

Учасники цивільного обороту доволі часто намагаються використовувати правомірний цивільно-правовий інструментарій з неправомірною метою, не для забезпечення визначеності у приватних відносинах, захисту прав та інтересів.

!!! Суд не є місцем «безцеремонної процесуальної гри».

Використання легальних інструментів процедур банкрутства для досягнення незаконних цілей є зловживання правом, яке може проявлятися у таких формах:

- ініціювання відкриття справи про банкрутство особами, щодо яких застосовано санкції, не для захисту своїх прав та інтересів, а з метою створення передумов для виведення активів із-під санкцій, мораторію та / або в їх "обходу";
- ініціювання відкриття справи про банкрутство без мети захисту власних порушених прав і законних інтересів;
- ініціювання відкриття справи банкрутство боржника за відсутності у заявника суб'єктивного права;
- заперечення боржником відкриття стосовно нього справи про банкрутства з підстав існування між сторонами "спору про право";
- зміна боржником свого місце знаходження;
- заявлення грошових вимог, підтверджених судовим рішенням про стягнення з боржника заборгованості, яке може ставитися під сумнів господарським судом під час розгляду заяви кредитора.

Процедури банкрутства не можуть використовуватися з метою виведення активів зі-під санкцій та / або їх "обходу"

КГС ВС залишив без змін судові рішення про закриття провадження у справі про банкрутство ТОВ "Калушський трубний завод".

Приватноправовий інструментарій не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту з метою створення передумов для виведення активів із-під санкцій та/або їх "обходу". Якщо особи, щодо яких вже застосовано, або ж вирішується питання про застосування санкцій, ініціюють провадження у справі про банкрутство з метою виведення через процедуру банкрутства майна або отриманих від його реалізації грошових коштів на користь бенефіціарних власників боржника – громадян рф, в обхід застосованих щодо них санкцій та в порушення мораторію, то в такому разі відбувається використання провадження у справі про банкрутство не для захисту прав та інтересів сторін.

Після відкриття провадження у справі про банкрутство ТОВ "Калушський трубний завод" господарський суд з'ясував, що:

- боржник є особою, пов'язаною з державою-агресором та на нього поширюються положення постанови КМУ "Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією російської федерації" від 03.03.2022 № 187;
- грошові вимоги ініціюючих кредиторів ґрунтуються на нікчемних правочинах і є наслідком узгоджених з боржником дій з метою виведення через процедуру банкрутства майна або отриманих від його реалізації грошових коштів на користь бенефіціарних власників боржника – громадян рф, в обхід застосованих щодо них санкцій та в порушення мораторію, введеного зазначеною постановою.

Встановивши, що грошові вимоги ініціюючих кредиторів до боржника заявлені з метою виведення активів із-під санкцій та в порушення мораторію, а відтак не підлягають визнанню, господарський суд закрит провадження у справі про банкрутство.

Постанова КГС ВС від 17 червня 2025 року у справі № 909/130/24

Якщо дії ініціюючого кредитора щодо подання заяви про відкриття справи про банкрутство свідчать про зловживання правом, така заява підлягає залишенню без розгляду згідно ст. 43 ГПК України

КГС ВС скасував судові рішення про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ "Проскурів", заяву ініціюючого кредитора ПрАТ "Хмельницьке АТП 16854" залишив без розгляду згідно з ч.3 ст. 43 ГПК України.

У цій справі:

- ❑ заборгованість у боржника виникла у зв'язку з невиконанням зобов'язань щодо повернення коштів **за договором позики, укладеним з його дочірнім підприємством, яке у подальшому відступило своє право вимоги до боржника іншій юридичній особі**, яке й ініціювало відкриття справи про банкрутство боржника;
- ❑ керівниками трьох юридичних осіб (первісного кредитора, нового кредитора та боржника) були близькі родичі (батько та син);
- ❑ боржник визнавав заборгованість перед ініціюючим кредитором та не висловлював заперечень проти відкриття провадження у справі про банкрутство за заявою цього кредитора;
- ❑ після надходження до суду заяви інших кредиторів – фізичних осіб **погасив заборгованість перед ними на суму, що значно (майже у 10 разів) перевищує заборгованість перед ініціюючим кредитором**.

За сукупністю фактичних обставин і процесуальних дій учасників справи простежується, що ініціюючий кредитор, звертаючись до суду із заявою про відкриття справи про банкрутство іншої юридичної особи, пов'язаної із ним одним кінцевим бенефіціарним власником, не керувався метою ефективного захисту порушених прав і законних інтересів.

З огляду на виконання передбачених у ст. 2 ГПК України завдань господарського судочинства, що здійснюється з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів на засадах, серед іншого, неприпустимості зловживання процесуальними правами, Суд визнав подання товариством заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ "Проскурів" зловживанням правом та застосував наслідки – залишив її без розгляду згідно з ч. 3 ст. 43 ГПК України.

Постанова КГС ВС від 12.06.2025 у справі № 924/232/22

Щодо родинних зав'язків між боржником і кредитором, який заявив грошові вимоги

КГС ВС скасував судові рішення про визнання грошових вимог фізичної особи до боржника – ФГ "Західний Буг", справу в цій частині направив до суду першої інстанції на новий розгляд.

Положення КУзПБ не містять обмеження права кредитора на звернення до суду із заявою із грошовими вимогами у зв'язку з його родинними, корпоративними (бенефіціарними) зв'язками з боржником, аналогічними зв'язками з керівником та /або бенефіціарними власниками боржника тощо; а у будь-якого із конкурсних кредиторів не має більшого обсягу прав у процедурі банкрутства порівняно з правами інших таких кредиторів.

У цій справі, виходячи з положень закону щодо складу учасників фермерського господарства та визначення заінтересованих осіб у справі про банкрутство, заслуговує уваги поведінка і самого боржника, який визнавав заборгованість перед кредитором за договорами позики та поруки та не висловлював заперечень проти цих вимог.

З метою виконання передбачених у ст. 2 ГПК України завдань господарського судочинства, виконання яких здійснюється з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів на засадах, серед іншого, неприпустимості зловживання процесуальними правами, суди у цій справі мали ех officіо правильно кваліфікувати вимоги кредитора, надавши оцінку доказам та обставинам:

- ❑ щодо родинних зав'язків між учасниками правовідносин, на підставі яких кредитор заявив грошові вимоги до боржника як поручителя у цій справі, сумнівів у зв'язку з цим у реальності виникнення зобов'язань за такими правовідносинами;
- ❑ щодо напрямків використання позичальником, який також є одним із засновників та кінцевих бенефіціарних власників господарства боржника, запозичених у кредитора коштів, за повернення яких поручився боржник, щодо причин неповернення позичальником кредитору запозичених коштів;
- ❑ щодо реального отримання кредитором від позичальника за укладеним між ним договором поворотної безвідсоткової фінансової допомоги для передачі за договором позики позичальнику, за якого поручився боржник.

Постанова КГС ВС від 24.06.2025 у справі № 903/135/23

Відсутність у ініціюючого кредитора суб'єктивного права щодо заявлених грошових вимог до боржника унеможливорює відкриття провадження у справі про банкрутство

КГС ВС залишив без змін судові рішення про відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство ТОВ "Леннет солар" за заявою ПАТ "Промінвестбанк".

У цій справі:

- ❑ заява Банку про відкриття провадження у справі про банкрутство **обґрунтована неспроможністю боржника** погасити заборгованість, яка виникла на підставі договору про надання банківської гарантії, **що підтверджується судовим рішенням** в іншій справі позовного провадження.
- ❑ **але до ухвалення зазначеного судового рішення всі права за договором про надання банківської гарантії Банк передав за договором цесії іншій юридичній особі, і ці обставини не були предметом дослідження у справі позовного провадження.**

Для господарського суду, який вирішує в підготовчому засіданні питання про відкриття провадження у справі про банкрутство, встановлені факти у названому рішенні не є обов'язковими для врахування виключно за наявності таких обставин, які мають значення для підтвердження / спростування заявлених у цій справі грошових зобов'язань боржника і не були взяті до уваги у судовому рішенні, ухваленому за результатами розгляду спору щодо цих зобов'язань у позовному провадженні.

Норми ч.6 ст. 39 КУзПБ, як і інші положення цього Кодексу, не містять окремого визначення такої підстави для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство як необґрунтованості вимог ініціюючого кредитора. Однак протилежний підхід, тобто відкриття провадження за цих умов, матиме наслідком порушення прав та інтересів боржника, інших його кредиторів та в цілому суперечитиме спрямованості законодавства у сфері неплатоспроможності.

Наслідком необґрунтованості / непідтвердження вимог ініціюючого кредитора є відмова у відкритті провадження у справі про банкрутство на підставі ч. 6 ст. 39 КУзПБ, яка, з урахуванням концепції недостатньої якості закону, є найбільш близькою за предметом регулювання до сфери спірних правовідносин.

Постанова КГС ВС від 22.09.2021 у справі № 911/2043/20

Неможливо ініціювати відкриття провадження у справі про банкрутство на підставі вимог, стосовно яких існує судове рішення про відмову в їх задоволенні з підстав спливу позовної давності

КГС ВС залишив без змін судові рішення про відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство ДП "Харківське конструкторське бюро з двигунобудування" за заявою ТОВ "Інком-Фінанс".

У цій справі:

- ❑ до складу грошових вимог ініціюючий кредитор включив суму заборгованості за кредитним договором, у вимогах про стягнення якої рішенням суду відмовлено з підстав спливу позовної давності;
- ❑ кредитор порушив питання про визнання поважними причини пропуску позовної давності, що в сукупності є спробою переглянути відповідне судове рішення, що не оскаржувалось та набрало законної сили.

Звернення до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство є реалізацією кредитором права на судовий захист власних майнових прав так само, як і звернення до суду з позовом, незважаючи на відмінність порядку розгляду справ про банкрутство від того порядку, який визначений ГПК України для розгляду справ позовного провадження.

Суб'єктивне право кредитора за вимогами до боржника за кредитним договором, щодо яких існує судове рішення про відмову в їх задоволенні з підстав спливу позовної давності, позбавлене здатності до його примусової реалізації з виконанням відповідного зобов'язання проти волі зобов'язаної особи (боржника), і кредитор втратив можливість у судовому порядку, зокрема у судових процедурах, примусити боржника до виконання відповідного обов'язку.

Процесуальним наслідком подання такої заяви є відмова у відкритті провадження у справі про банкрутство.

Постанова КГС ВС від 31.01.2023 у справі № 922/5226/21

Пропуск та непоновлення ініціюючим кредитором строку пред'явлення до виконання виконавчого документа за рішенням суду, яким він обґрунтовує свої грошові вимоги до боржника є підставою для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство

КГС ВС залишив без змін постанову апеляційного суду про відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство ТОВ "Чорноморочка Плюс" за заявою ТОВ "Азбука життя".

У цій справі:

- заява ініціюючого кредитора обґрунтована неспроможністю боржника погасити заборгованість, яка виникла на підставі договору купівлі-продажу, що підтверджено судовим рішенням;
- кредитор пропустив строк пред'явлення до виконання виконавчого документа за судовим рішенням щодо стягнення на його користь з боржника відповідної заборгованості, що унеможлиблює його подальше примусове виконання.

До грошових вимог, щодо яких вичерпана можливість стягнення в примусовому порядку за судовим рішенням, не можуть бути застосовані судові процедури, передбачені КУзПБ.

Ігнорування при визнанні грошових вимог кредитора до боржника обставин закінчення та непоновлення строку пред'явлення до виконання наказу щодо їх стягнення означало б надання стягувачу можливості безпідставно уникнути законодавчої вимоги щодо зазначеного строку та призвело б до безпідставного перебування боржника у невизначеному стані понад встановлений законом час, що порушило б принцип правової визначеності як один із основоположних аспектів верховенства права.

Невирішення питання щодо поновлення строку пред'явлення до виконання наказу у справі позовного провадження свідчить про наявність підстав для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство боржника у зв'язку з відсутністю у нього грошового зобов'язання перед ініціюючим кредитором, яке могло би бути виконаним шляхом застосування процедур, передбачених КУзПБ.

Постанова КГС ВС від 22.08.2024 у справі № 916/735/23

Заперечення боржника щодо застосування стосовно нього процедури банкрутства з підстав існування між сторонами "спору про право"

КГС ВС залишив без змін судові рішення про відкриття провадження у справі про банкрутство ТОВ "БМБУД" за заявою ТОВ "А.Т. СМАРТ ТРЕЙДИНГ".

Відсутність спору про право в розумінні процедури банкрутства полягає у відсутності неоднозначності у частині вирішення питань щодо сторін зобов'язання, суті (предмету), підстави виникнення, суми зобов'язання та структури заборгованості, а також строку виконання зобов'язання тощо.

З метою уникнення зловживання боржником своїми правами і створення спору заради спору, спрямованого на ухилення від відкриття провадження у справі про банкрутство, **необхідною умовою оспорення в судовому порядку вимог ініціюючого кредитора є те, що таке оспорення має відбуватися до подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство.**

Подання боржником позовів після звернення ініціюючого кредитора із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство у сукупності із наявними у матеріалах справи доказами часткової оплати заборгованості між сторонами та підписання акту звірки взаєморозрахунків без застережень, свідчить про зловживання боржником своїми правами.

Постанова КГС ВС від 23.04.2025 у справі № 921/476/24

Ініціювання боржником процедури затвердження плану досудової санації за зміненим місцем його реєстрації після звернення кредитора із заявою про відкриття справи про банкрутство боржника

КГС ВС скасував судові рішення про відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство ТОВ "Ю-ГАЗ", справу направив до суду першої інстанції для подальшого розгляду.

Ухвалене судом рішення про **прийняття заяви боржника про затвердження плану досудової санації за іншим місцем його реєстрації вже після звернення кредитора із заявою** про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника та призначення її до розгляду в підготовчому засіданні **не має юридичного значення** і процесуальних наслідків, а отже, і не є підставою для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора.

Постанова від 09.09.2025 у справі № 916/3704/24

Територіальна юрисдикція справи про банкрутство юридичних осіб за критерієм місцезнаходження боржника

КГС ВС скасував судові рішення про відкриття провадження у справі про банкрутство ПП "Спец Біо Україна", заяву ТОВ "Аграрний Альянс" про відкриття справи про банкрутство залишив без розгляду

Територіальна юрисдикція справи про банкрутство юридичних осіб за критерієм місцезнаходження боржника у випадку звернення із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство юридичних осіб **має визначатися на дату подання кредитором заяви** про відкриття провадження у справі про банкрутство за місцезнаходженням боржника відповідно до відомостей у ЄДР.

У разі звернення ініціюючих кредиторів до різних господарських судів із заявами про відкриття провадження у справі про банкрутство **має розглядатися заява, яка була календарно першою подана до суду** (безпосередньо або через пошту чи інші засоби зв'язку), господарським судом за місцезнаходженням боржника, визначеним на підставі відомостей ЄДР на день подання першої заяви.

Поява справи-«двійника» про банкрутство цього ж боржника в іншому суді, спричинена зміною боржником свого місцезнаходження **в період між прийняттям заяви та підготовчим засіданням суду в первісній справі**, на якому вирішується відповідне питання про відкриття провадження, **є результатом або недобросовісного користування правами боржника на визначення свого місцезнаходження, або його недобросовісної процесуальної поведінки** (неповідомлення суду про наявність в іншому суді справи про банкрутство або заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство).

Постанова СП КГС ВС від 26.04.2023 у справі № 904/2154/22

Заявлення грошових вимог, підтверджених судовим рішенням про стягнення з боржника заборгованості, які можуть ставитися під сумнів господарським судом під час розгляду заяви кредитора

У виняткових випадках заборгованість боржника перед кредитором, яка підтверджена судовим рішенням, що набрало законної сили, може ставитися під сумнів господарським судом під час розгляду заяви кредитора з грошовими вимогами.

Саме у цих випадках є необхідність у додатковому доведенні кредитором обґрунтованості своїх безспірних вимог первинними документами з урахуванням «підвищеного стандарту доказування».

Зазначеними випадками, серед іншого, можуть бути такі, коли у розпорядника майна/ліквідатора (якщо кредиторські вимоги заявлено та розглядаються судом у ліквідаційній процедурі), кредиторів чи інших учасників справи про банкрутство є обґрунтовані та доказово підтверджені підстави вважати, що:

- певний кредитор, вимоги якого є безспірними, та боржник, зловживаючи процесуальними правами, ініціювали розгляд відповідного судового спору задля штучного створення підтвердженої судовим рішенням заборгованості з метою, зокрема, впливу на процедуру банкрутства боржника через отримання необхідної кількості голосів на зборах та комітеті кредиторів;
- при розгляді відповідного спору між кредитором і боржником судом не було враховано обставини, що мають значення для правильного вирішення справи (до прикладу, якщо кредитор - позивач до початку розгляду спору по суті відступив право вимоги до боржника - відповідача, однак не повідомив суду наявність відповідних обставин), а жоден з учасників такої справи не реалізував право на звернення із заявою про перегляд відповідного рішення за нововиявленими обставинами;
- договір, на підставі якого виникла заборгованість боржника перед кредитором (яка була стягнута судовим рішенням за результатом розгляду відповідного спору), був визнаний у подальшому недійсним чи неукладеним, однак жоден з учасників справи (за позовом кредитора про стягнення з боржника заборгованості) не реалізував право на звернення із заявою про перегляд відповідного рішення за нововиявленими обставинами.

Наведений перелік виняткових випадків, коли безспірні вимоги кредитора потребують додаткового доведення первинними документами з урахуванням «підвищеного стандарту доказування», не є вичерпним та залежить від обставин кожної конкретної справи.

Постанови КГС ВС від 12.03.2025 у справі № 903/347/24, від 21.08.2025 у справі № 920/692/23

Верховний
Суд

Дякую за увагу!

